

Zenon Guldon, Jadwiga Muszyńska

"Produkcja i handel zbożowy w
latyfundium Lubomirskich w drugiej
połowie XVII i pierwszej XVIII
wieku", Adam Homecki,
Wrocław-Warszawa-Kraków 1970 :
[recenzja]

Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 8, 482-483

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Większość z nich zawiera jedynie zaczerpnięte bezpośrednio z urzędowych statystyk liczby bezwzględne; nieraz daje się odczuć brak liczb względnych (choćby wskaźników dynamiki), co zmusza czytelnika do własnych przeliczeń.

I wreszcie drobne uwagi. Na s. 15 znajdujemy informację, że w 1849 r. nastąpiło połączenie guberni radomskiej i kieleckiej w radomską. Dla ścisłości trzeba dodać, że chodzi tu o połączenie z dniem 1 I 1845 r. guberni sandomierskiej i kieleckiej w radomską⁸. Większe znaczenie ma datowanie jedynego rosyjskiego przedrewolucyjnego powszechnego spisu ludności na rok 1876 (w tytułach tabel 1 i 2, na s. 17 i w zestawieniu bibliograficznym na s. 192) lub 1897 (s. 15, w główce tabeli 1). Chodzi tu, rzecz oczywista, o rok 1897. Powstaje jednak pytanie, dlaczego Autorka wyniki tego spisu wykorzystuje w rozdziale omawiającym okres 1870—1890. Przecież w tym właśnie okresie zaszły istotne zmiany w liczbie i strukturze ludności. Świadczy o tym chociażby wzrost liczby mieszkańców guberni kieleckiej w latach 1867—1897 z 469 619 do 761 995 osób.

Zenon Guldon

⁸ T. Koba-Ryszewska *Przeszość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, (w:) *Z dziejów Ziemi kieleckiej (1918—1944)*, Warszawa 1970, s. 17—18.

ADAM HOMECKI: *PRODUKCJA I HANDEL ZBOŻOWY W LATYFUNDIUM LUBOMIRSKICH W DRUGIEJ POŁOWIE XVII I PIERWSZEJ XVIII WIEKU*, Polska Akademia Nauk — Oddział w Krakowie, „Prace Komisji Nauk Historycznych” nr 27, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 134, 2 nlb., mapa.

Znajomość rozwoju gospodarczego Małopolski, a zwłaszcza dawnego województwa sandomierskiego, mimo niewąt-

pliwego rozwoju badań, nie jest pełna. Chyba najlepiej znamy rozwój stosunków społeczno-gospodarczych w XVI i pierwszej połowie XVII w.¹ Znacznie słabiej znamy natomiast rozmiary i zasięg zniszczeń wojennych z połowy XVII stulecia². Nie znaleźliśmy dotąd kierunków i rezultatów odbudowy gospodarczej w drugiej połowie XVII w., zniszczeń wojennych z początków XVIII w. i procesu odbudowy po zakończeniu wojny północnej. Stosunkowo wiele wiemy o rozwoju gospodarczym interesującego nas terytorium województwa sandomierskiego w dobie Oświecenia³.

¹ Z prac dotyczących województwa sandomierskiego wymienić trzeba przede wszystkim A. Wawrzyńczykowej *Próba ustalenia wysokości plonu w królewskich województwach sandomierskiego w drugiej połowie XVI i początku XVII wieku*, „Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego”, t. I, Warszawa 1957, s. 94—178, a zwłaszcza A. Wyczańskiego *Studia nad gospodarką starostwa korczyńskiego 1500—1660*, Warszawa 1964.

² Dla południowej części obecnego województwa kieleckiego zob. zwłaszcza E. Trzyna *Kwestia zniszczeń wojennych i wojskowych oraz zahamowania rozwoju gospodarczego królewskiej województwa krakowskiego w drugiej połowie XVII wieku*, „Małopolskie Studia Historyczne”, R. VIII, Kraków 1965, z. 1—2. Brak szczegółowych studiów dla województwa sandomierskiego.

³ Z nowszych prac zob. H. Madurowicz, A. Podraza *Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII w.*, Wrocław—Kraków 1958; I. W. Sozin *Pomieszczytne chozjajstwo Jużnoj Polszy w 70—90 gody XVIII w. Ziernowyje chozjajstwo Wodzislawskiego klucza*, „Naucznyje Doklady Wyszszej Szkoły. Istoriceskije Nauki”, Moskwa 1959, nr 1, s. 132—149; tenże, *K woprosu o towarnosti pomieszczytneho chozjajstwa Jużnoj Polszy w 70—90 g. XVIII w.*, „Uczenyje Zapiski Instituta Stawianowiedienija”, t. XX, 1960, s. 112—158; M. Różycka *Struktura wysiewów i wysokość plonów w drugiej połowie XVIII wieku w kluczu opatowskim*, „Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego”, t. IV, Warszawa 1961, z. 1, s. 163—187; M. Różycka-Glassowa *Gospodarka rolna wielkiej własności w Polsce XVIII wieku*, Wrocław 1964; I. Rychlikowa *Studia nad towarową produkcją wielkiej własności w Małopolsce w latach 1764—1805*, Wrocław 1966; tejże *Produkcja zbożowa wielkiej własności w Małopolsce w latach 1764—1805*, Warszawa 1967.

Z powyższego przeglądu stanu dotychczasowych badań wynika, że omawiana praca A. Homeckiego dotyczy najmniej znanego okresu szlacheckiej Rzeczypospolitej. Pod względem terytorialnym praca obejmuje rozległe lutyfundium Lubomirskich (od 1720 r. Sanguszków). Warto tu dodać, że w 1739 r. na terenie województwa sandomierskiego leżały 152 osady wchodzące w skład tego lutyfundium. Tu leżały ponadto dzierżone przez Lubomirskich królewszczyzny (między innymi starostwo sandomierskie). Autor analizuje przemiany w folwarcznej produkcji zbożowej (wysokość i struktura wysiewów i zbiorów, wysokość plonów) oraz związki rynkowe lutyfundium. Na szczególne podkreślenie zasługuje pierwszoplanowa rola dóbr sandomierskich w dostawie pszenicy i w mniejszym stopniu żyta na rynek gdański.

Na uwagę zasługują wnioski źródłoznawcze, do jakich dochodzi Autor. Chodzi tu zwłaszcza o ocenę przydatności badawczej lustracji dóbr królewskich. Okazuje się bowiem, że rachunki starostwa sandomierskiego z 1660 r. podają zbiór czterech podstawowych zbóż w wysokości 8379 kóp, a lustracja z tego roku tylko 3519 kóp (s. 9). Potwierdza to wyniki badań innych autorów, kwestionujących wiarygodność lustracji w zakresie wysokości wysiewów i zbiorów, a także wysokości plonów⁴.

Przeprowadzona w pracy szczegółowa analiza statystyczna rachunków folwarcznych wzbogaciła znacznie naszą wiedzę o kierunkach zmian produkcji zbożowej. Postulować należałoby rozszerzenie badań również na inne kategorie własności feudalnej.

Zenon Guldon, Jadwiga Muszyńska

⁴ L. Żytkowicz *Ze studiów nad wysokością plonów w Polsce od XVI do XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. XIV, 1966, nr 3, s. 461—464.

LUSTRACJA WOJEWÓDZTWA SANDOMIERSKIEGO 1789, wyd. Helena Madurowicz-Urbańska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich cz. I, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, ss. LI, 355; cz. II, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. XIV, 230; cz. III, Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, ss. XII, 246; cz. IV, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1971, ss. 142, mapa.

W ramach planu wydawniczego Instytutu Historii PAN ukazała się ostatnio obszerna lustracja królewszczyzn województwa sandomierskiego z 1789 r., przygotowana przez H. Madurowicz-Urbańską. Po opublikowanej wcześniej¹ lustracji z lat 1564—1565 jest to już druga publikacja lustracji tego województwa. Cykl publikacji lustracji województwa sandomierskiego ma zakończyć przygotowana już do druku² lustracja z lat 1660—1664. Wobec wielokrotnie omawianej kwestii przydatności badawczej tego źródła³ celowość publikacji nie wymaga już obecnie uzasadnienia. Warto tu jednak podkreślić, że wobec niezachowania się ksiąg grodzkich i ziemskich z terenu województwa sandomierskiego⁴ badacz ma

¹ *Lustracja województwa sandomierskiego 1564—1565*, wyd. W. Ochmański. Wrocław—Warszawa—Kraków 1963.

² W sprawie koncepcji wydawnictwa lustracji z XVI—XVIII w. por. L. Żytkowicz *Prace nad wydawnictwem lustracji królewszczyzn*, „Kwartalnik Historyczny”, R. LXVI, Warszawa 1959, nr 1, oraz A. Sucheni-Grabowska *Z prac Komisji Wydawnictw Źródłowych IH PAN*, „Studia Źródłoznawcze”, t. IV, 1959.

³ Lustracje województwa sandomierskiego wykorzystywane były m. in. przez H. Madurowicz i A. Podrazę w pracy *Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII w.*, Wrocław—Kraków 1958, oraz A. Wawrzyńczykową *Próba ustalenia wysokości plonu w królewszczyznach województwa sandomierskiego w drugiej połowie XVI i początku XVII wieku*, „Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego”, t. I, Warszawa 1957.

⁴ Nieliczne zachowane inwentarze z tego terenu rejestruje *Katalog inwentarzy dóbr ziemskich XVI—XVIII wieku sporządzony na podstawie ksiąg grodzkich i ziemskich*, Warszawa 1959.